

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/282124285>

Зад фасадата на държавния феминизъм: премълчаните жени във вестник „Работническо дело“

Article · June 2015

CITATIONS

0

READS

351

1 author:

Petar Vodenicharov

South-West University "Neofit Rilski"

80 PUBLICATIONS 6 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

“Knowledge exchange and academic cultures in the humanities. Europe and the Black Sea Region, late 18th – 21st centuries” (KEAC-BSR), funded by the European Commission, project number: MSCA-RISE 734645 [View project](#)

Memory policy to the Russian-Ottoman war 1877-1878 [View project](#)

Петър Воденичаров

Зад фасадата на държавния феминизъм: премълчаните жени във вестник „Работническо дело”, 1976

***Abstract:** Using the method of Critical discourse analysis the author analysis the presentation of women in the “Workers’ mission” newspaper, an edition of the Central Committee of the Bulgarian communist party. Special attention has been paid to the language usages but statistical data about the employment of women in high social positions has been also provided. The analysis outlined the main roles of women – physical work, social motherhood and keepers of the folklore tradition.*

За да анализирам комунистическата преса, използвах метода на критическия дискурсен анализ /Fairclough 1995/, според който всеки дискурс е форма и на идеологическа практика, като утвърждава означенията на света от определена гледна точка в йерархично-властовата структура. Икономическата и политическа власт се стреми да се превърне и в символна власт, за да легитимира себе си. Медийният дискурс има действен характер, т.е. не само отразява социалните отношения, но и ги променят в определена посока. *“Идеологиите обуславят не само езиковите форми и употреби, но и самата идея за личност и социална група, както и такива фундаментални социални институции като религиозния ритуал, детската социализация, половите взаимоотношения, националната държава и правото”* (Woolard, 1998, p. 36).

Когато говорим за преса от времето на социализма, трябва да имаме предвид, че става въпрос за централизирана и цензурирана преса пряко управлявана от партийно-държавната власт. Тоталитарният режим изцяло политизира и милитаризира обществения живот – идеологическа пропаганда и борба се води и на политическия, и на икономически, просветен, културен фронт, дори и на „езиковия пост“. Основната информация се състои в т.нар. „обнародване“ на партийни, правителствени и законодателни решения, постановления, тезиси, речи, декларации. От редовите граждани се очаква да коментират тези идеологизирани монолози в писма, отзиви, телеграми, мнения, разбира се, единствено положително. Така се създава илюзия за диалог и пряка демокрация. Пресата си поставя за цел не толкова да информира, доколкото лоши новини от официалната сфера отсъстват, а любопитни новини

от личния и семеен живот също, колкото идеологически да възпитава и надзирава гражданите. Поради тази причина са популярни и художествено-публицистични жанрове като очерк, лирика, проза, фейлетони. Основни журналистически жанрове като репортаж и експертен коментар са подменени с официална постановка и рапорт за изпълнени партийни поръчения, а журналистическото разследване е немислимо /Воденичаров 2007/.

Тезите за еманципацията на жените. Официалната марксистко-ленинска идеология заявява, че истинска еманципацията на жените е възможна само в социалистическата държава, освободила жените от оковите на собствеността и принудителния труд. Развитото социалистическо общество прокламира, че е постигнало равенство на половете във всички сфери.

Поставих си задача да проследя какво е мястото на жените в най-влиятелния вестник „Работническо дело“, орган на ЦК на БКП. Анализирах съдържанието на вестника за тримесечието април- юни 1976 г., когато се случват важни събития като разискване на решенията на XI конгрес на БКП, избор на депутати за Седмото Народно събрание, избор на Държавен и Министерски съвет, връчване на награди – „герой на социалистическия труд“, „народни“ и „заслужили“ деятели на културата, науката и техниката. Това позволява освен критически дискурсен анализ на материалите /текстове и снимки/, свързани с жените, да се направи и статистически анализ на представителството на жените във висшите законодателни и управленски органи и в научния, културен и технически елит.

В дискурсия анализ особено внимание обърнах на езика за жените – скрити и явни метафори и употребата на деятелни съществителни. Патриархалната традиция използва деятелни съществителни от ж.р. с наставка –ка за нископрестижни професии /миячка, чистачка, перачка/, а за високопрестижни професии общи генерични форми от м. р. – професор Иванова, доктор Драганова, депутат Игнатиева и т.н. , отзвук от времето, когато жените не са могли да заемат такива длъжности. Употребата в голяма степен е несъзнателна и отразява оценка на престижността на професията и справянето с професията. Днешната преса използва последователно формите от м.р. за жени в положителни материали и формите от ж.р. в критични материали, внушавайки, че женският пол е пречка при справянето с престижната длъжност /Воденичаров 2012/. Исках да проверя две хипотези: ако социалистическата реторика провъзгласява за високопрестижен физическия труд на жените, тези професии би трябвало да са означени в м.р. както и високоспециализираните професии; ако социалистическо съзнание е наистина еманципирано, то присъствието на жените във всички професии ще бъде отбелязвано с форми от женски род. Моето очакване е, че въпреки идеологическото лицемерие употребата на деятелните съществителни ще следва патриархалната традиция - ж.р. за оценявани като нископрестижни професии и м.р. за оценявани като престижни професии. За да звучат по-престижно някои наименования на традиционни нископрестижни професии в ж.р. ще бъдат заменени с новодуми от м.р.

Фактите. На фона на мъжките политически монолози, често стигащи до 2-3 страници, материалите, свързани с жените, са твърде малко, което ми позволи да обхвана всички материали. XI конгрес на БКП е очертал контурите

на постигнато развито социалистическо общество в България. В броя от 1. 04. са публикувани разисквания за конгреса – 12 изказвания на мъже и 1 изказване на другарката Пенка Генова, **първи секретар** /не секретарка/ на ГК на БКП в Казанлък, която споделя, че принадлежи към „поколението **комунисти** /не комунистки/, което на 9.9. посрещна своите бащи /не и майки/ като победители”. Липсва чисто женска тематика, след като споделя, че завод „Хидравлика” е изпълнил петилетката, изразява дълбоката си /патриархална/ любов към другаря Тодор Живков и Съветския съюз. Следват 24 мъжки приветствия от братски комунистически партии.

В преобладаващо мъжките разискванията по отчета на ЦК на БКП /2.04/ Мария Недкова, **делегат** /не делегатка/ на конгреса, е представена не като магазинерка, а с по-престижна новодума от м.р. „**търговски работник** от Силистра”. Тя изтъква, че „**тружениците** в сферата на търговското обслужване /макар почти изцяло труженички/ оценяват, че „**търговския работник** е важна фигура не само в производството и потреблението”.

Изказва се и Людмила Живкова, **председател** на Комитета за изкуство и култура, която изразява патриархалното си преклонение към другаря Леонид Брежнев „Времето ясно изрази необикновения талант на другаря Леонид Брежнев в съвременната история на човечеството...”. Председателят е споменат и като „ораторка”, тя изтъква приноса на „**дейците** на културния фронт” /милитаристична метафора неподходяща за деятелките/ и вместо за някои женски проблеми в тази феминизирана общност предлага статистика на „**посетителите**” на кина, библиотеки и музеи. Изказва се и Райна Безухова, директорка на основно училище в Ямбол, за да изрази благодарствения патос на „**деятелите**” /не деятелки на просветния фронт, друга феминизирана област/ към „Партията и лично към вас др. Тодор Живков... Всеки, който се запознае с публикуваните трудове на др. Тодор Живков не може да не отбележи /всъщност наистина не може/ с каква теоретическа сила и прозорливост са разработени и развити”. Тя уверява че „стотиците **преподаватели** и **учители** /макар и повечето учителки/ са „дълбоко удовлетворени от съветската педагогическа теория и практика”.

Интерес представлява и изказването на Кирилка Хаджиева, **председател** на ОК на жените във Варна. Тя определя себе си като „**представител** на многобройните деятелки на движението на българските жени и определя мястото на жената „като ревностен **строител** на социалистическото общество... Всеки втори **деец** на обществените организации и всеки пети **ръководител** в народното стопанство е жена”. Представителят на жените все пак се спира на женски проблеми, тя благодари за пронаталистичното решение на ЦК на БКП от 6.03 1973, осигуряващо „комплексни условия за най-благоприятното съчетаване майчинството с участието на жената в труда и общественно-политическия живот”: изменение на трудовото и семейно законодателство, позволяващо материално насърчаване на раждаемостта; изравнени права на кооператорката с правата на работничката и служителката в това отношение; подпомагане на студентски семейства; пораснала мрежа от детски заведения. Трябва да отбележим, че марксистко-ленинските идеологеми пророкуват увеличаване на благата във всички сфери включително и в раж-

даемостта, нещо което не се случва, а и няма как да бъде фалшифицирано в отчетите. Насърчаването не предвижда по-голяма социална мобилност за жените или поне освобождаване от безкрайните обществено – политически мероприятия, а по-скоро изисква свърхжени – труженици, общественици, съпруги и многодетни майки.

За прокламираното от държавния феминизъм „равноправие на жените във всички сфери говори публикуваният списък на избраните / т.е. назначени/ от Конгреса членове и кандидат- членове членове на Политбюро /20 мъже и 2 жени/, членове на ЦК на БКП /142 мъже и 13 жени/, кандидат членове на ЦК на БКП /116 мъже и 15 жени/.

И в периода на реалния социализъм пресата все още възхвалява маскулинизираната жена – **строител**. Димитър Панталеев е посветил стихотворение на жената **строител** „Край скелите” /04.04./.

„Тук всичко неразделно се е сплело.
Бетон, желязо, длани, скръб и смях.
И вместо нимба – сив венец от прах
е легнал върху всяко потно чело.
Камбаната за обед ни зове-
Побързай, влизай в общата ни стая.
Догаря пънът и изстива чая.
Прелей се във живота. Без уплаха.
Тук имаш братя, топла родна стряха.
И верен брод към други светове.”

В периода на развитото социалистическо общество тази характерна за комунистическия патос през 1940-1950-те роля на жената вече се сменя с по-феминизирана, макар и все така социално принизена роля на жената. Снимката на работничка в машиностроителен завод е последната от този тип . Очертават се две основни роли на жените – технолоизирана домакиня – главно текстилка-многомашинничка, и романтичната жена най-често в народна носия, хранителка на родната селска традиция . Багерите, скелите и политиката вече са оставени за мъжете. В същия брой двете роли са илюстрирани със снимките на „комсомолката Росица Софронова, монтажист в Завода за слаботокови релета в с. Баня” и художествената фотография „Пролетно настроение”, представяща усмихнати майка и дъщеря на фона на селски покриви.

Очертава се и тенденцията основните текстове и снимки във вестника да бъдат на правителствени мъже и мъже от номенклатурата /речи, решения, приветствия, постановления, тостове и др/ разнообразявани понякога с женски фотографии, главно на млади и усмихнати жени, с кратък поясняващ текст. Тази декоративна роля на женските фотографии запълва отсъствието на специфично женска тематика във вестника и напомня ролята на рекламите в съвременната преса, където посланията, насочени към мъжете, са декорирани с крайно сексуализирани жени. В броя от 7 април са публикувани 4 мъжки снимки - 2 на десекуализирани политически мъже /Тодор Живков с още десетима ръководни мъже разглеждат изложба и среща между правителствени делегации/, 2 на крайно маскулизиран работници /от Циментов завод в Девня и Домостроителен комбинат / и 1 снимка на симпатични млади момичета, че-

тащи в библиотеката в Силистра. Подобно съотношение в главни линии се запазва и в останалите броеве.

Липсват снимки на възрастни жени /с изключение на 2 колективни снимки, на които се вижда и Цола Драгойчева, но тя спада към десексуализираните ръководни кадри/, когато има репортажи за възрастни жени те или не са илюстрирани със снимка или се използват художествени рисунки, представлящи млади жени. Така се очертава патриархална йерархия: възрастните политически мъже /бащи на нацията/ и млади синове и дъщери. Синовете все по-често се свързват с реалната власт в науката, индустрията и града, а жените с институционализирани традиционни роли в текстилната и хранителна промишленост, грижата за подрастващите /т.нар. социално майчинство/ или с романтизма на природата, селото, изкуството. Ако твърдите информационни жанрове /новина, изявление, постановление и др. / са предимно мъжки, меките жанрове /художествен очерк, лирична идилия/ се свързват с жените.

За разлика от декоративните снимки на жени, материалите, посветени на жени, са малко. „Светлият пример на тъкачката” /11.04./ разказва за Лиляна Димитрова, знатна тъкачка /“знатна” компенсира непрестижността на „тъкачка“/, герой на социалистическия труд от 1951, която обслужва 56 съветски стана /обяснимо липсва снимка, рисунката вероятно представя тъкачката като млада/. Проследен е трудовият и път – Хасково, Габрово, София, Стара Загора, като броят на станове непрекъснато се увеличава, за което получава благодарствено писмо от Тодор Живков и е избрана за делегат на 11 конгрес на БКП. Неясно остава как се е справяла с очакваните други роли на любяща съпруга и многодетна майка. Лиричен очерк „Влюбена в гората” представя природна идилия – две жени залесителки от Горското стопанство в с. Бързия спасяват гората от пожар.

Очеркът „ Богато, разнообразно изкуство” /15.04./ представя художничката Мана Парпулева, „потомка на прочут войвода”. Творчеството си е посветила на образа на българката, която Мана вече не търси по скелите, багерите и фабриките, а в по-женствени, дори мистични образци, скрити в „старинни монети, между страниците на древни книги и евангелия”. „Накит от дъбови листа като корона увенчава царствената глава на нежна девойка – толкова изящна и красива в своя национален костюм, чистота, сърдечна топлина излъчват големите очи, оживили издълженото изразително лице”.

Национален романтизъм лъха и от думите на Райна Сергинова, началник отдел „Граждански ритуали” в район „Васил Левски” в столицата, на която е посветен очеркът „Първата искра на новия дом”/19.04./ „Залата /за сватбени ритуали/ е хубава и това предразполага хората към тържественост, ние сме се постарали да внесем повече народности елементи в ритула. Мислим, че Менделсон не е достатъчен. Затова го заменихме с ритуален хор, който изпълнява наши, български сватбени песни”.

До края на април липсват материали, посветени на жените, публикувани са само снимки на жени в завод за обувки, текстилен завод, завод за монтажни елементи, завод за кристални резонатори. Снимка на учителки в нова детска градина в Търново и на самодейки в народни костюми от пионерския битов състав в Търговище украсяват също броевете.

В броя от 1 май е представена Елена Димитрова, предачка във вълнено-текстилният комбинат „Георги Генев“ в Габрово. „За мен трудът е смисълът на живота. Вече 28 години работя, но не мисля за пенсиониране... От начало на тази година преминах от 612 на 816 вретена при норма 408“. В кратка статия е представена още една текстилка – Павлина Минчева, герой на социалистическия труд, тъкачка във вълнено-текстилният комбинат „Георги Димитров“ в Сливен, работеща на 8 стана.

В броя от 5 май са публикувани списъци на кандидати за народни представители, които категорично говорят за социалната дискриминация на жените – не само че жените са значително по-малко от мъжете, но за разлика от мъжете, които принадлежат най-вече към висшата и средна номенклатура, жените са главно работнички и селянки. Във Велико Търново се кандидират 15 мъже, сред тях членове на ЦК на БКП, и 4 жени – работничка, **майстор електротехник, завеждащ овцеферма, член** на УС на БЗНС. Във Враца 11 мъже и 3 жени – 2 работнички и 1 птицевъдка, в Смолян 6 мъже и 2 работнички, в Шумен 10 мъже и 2 жени – работничка и животновъдка и т.н. По Конституция се кандидират 400 народни представители, от които 295 партийни, държавни, обществени и културни дейци, т.е. номенклатура, която е преобладаващо мъжка, и 105 заети в материалното производство, преобладаващо жени. Броят на жените по Конституция е 79, т.е. 1/5 от общия състав.

В броевете до 14 май няма публикувани материали, свързани с жените, но снимки на усмихнати работнички не липсват – работнички от текстилно предприятие в Плевен, начело с млад инженер; лаборантки от завод „Орфей“ в Кърджали; лирична импресия – девойки на пролетна екскурзия из стария Балкан; работнички в завод «Елпром» в Ловеч; работнички в текстилен комбинат „Христо Ботев“ във Враца; работнички от плетачно предприятие «Лиляна Димитрова» в Пловдив; полеводка от с. Сталево; работнички в уютната библиотека на Завод за електрообразователни елементи в столицата.

В броя от 9 май е публикувано **стихотворението «Комунист» на Мария Радонова**. Въпреки че стихотворението е биографично, авторката не допуска, че това висше звание може да бъде и комунистка. Към обичайния интернационализъм авторката добавя и песента на родни медени чанове:

«Комунист да бъдеш по душа и мисъл.

Грижи изоставени да търсиш сам.

В пътища и мъчни делници улисан

да долавящ песента на меден чан.»

В броя от 14 май е публикуван очерк «Топлина за Мария», посветен на другарката Пенка Димитрова от Детска педагогическа стая при 7 районно управление в София. Очеркът разказва за социалното майчинство на Пенка, която успява да приласкае Ирина, изоставено от майка си самотно момиче, и да превъзпита Николай, съден малолетен крадец.

В броя от 24 май са публикувани имената на отличените с почетни звания дейци в областта на духовната култура, които отварят пътя към привилегиите на висшата номенклатура в тази област. **Списъците говорят за дискриминацията на жените в културната и научна сфера: с най-високото звание «герои на социалистическия труд» са отличени 5 мъже, «народен деятел на културата» – 2 мъже, «народен артист» – 3 мъже и 2 жени, «народен худож-**

ник» - 2 мъже, «заслужил деятел на науката» - 11 мъже, «заслужил деятел на културата» - 18 мъже и 1 жена, «заслужил артист» - 20 мъже и 4 жени, «заслужил художник» - 6 мъже, заслужилите архитекти и дейтели на техниката са само мъже.

В броя от 26 май са публикувани 2 лирични снимки на национални девойки – третокурсничка Нанка Терзиева от училище по приложни изкуства в Троян на грънчарско колело, а снимка, озаглавена «Расте щастливо младо поколение» представя усмихнати момичета в национални носии. Момци в национални носии така и не се появяват. В следващите броеве са публикувани снимки на двама «кандидати за народни представители» от женски пол - «Гюрга Ангелова, **ръководител** овощарско звено в АПК «Ленин», Нови Кречим» и актрисата Цветана Манева /27, 28 май/. Биографичен очерк «Неспкойна младост» представя Галина Христова, «кандидат за окръжен съветник в Ловешки окръг» - 23 годишна животновъдка /не животновъд/, специализирала в ГДР, допринесла много за развитието на млечното говедовъдство в Бяла Слатина, осигурявайки модерни халета за животните и обещаваща нова битова сграда.

В предизборния ден за народни **представители** /30 май/ в рубриката «кандидатът за своите избиратели» е представена учителка по история, която обаче огласява съжалението си, че не е **архитект**, за да направи повече за своите избиратели. В изборния ден /31 май/ на първа страница огромна снимка «Обич сърдечна, обич народна, гласува другарят Тодор Живков» представя бащата на нацията пред избирателната урна. И за да се постигне усещане за социално равенство и женска еманципация под неговата снимка е публикувана снимка «Да са живи и здрави!» пожела на избраниците 63 годишната Галина Петрова от с. Кладенци». Това е единствената снимка на възрастна жена, все пак заобиколена от млади жени. Биографичен очерк « Мислех не само за себе си» представя Йорданка Благоева, «**носител** на световен рекорд в леката атлетика». Окончателните резултати от изборите за 7 народно събрание съвпадат напълно с предварителните и с изискванията на конституцията – 1/5 от «народните **избраници**» са жени: Благоевград – 12 мъже и 3 жени, Бургас – 14 мъже и 5 жени, Варна – 16 мъже и 4 жени, Велико Търново – 12 мъже и 4 жени и т.н. Показателно е, че в най-важната област, София град, са избрани 44 мъже и 5 жени.

В международния ден за защита на детето е публикуван очерк «Петте гдански близначета» - майката благодари на грижите на партията за осигуряване на всички условия за лекото отглеждане на децата – **доцент педиатър** Мария Васинска, детска учителка и учителка от школа по изкуствата, разказва за близначетата. Липсва информация за личния опит и семеен живот на многодетната майка. Очеркът би трябвало до окуражи пронаталистичните нагласи на българките.

В следващите броеве са публикувани снимки на жени в изкуството – гостуване на балета на Перм с «Ромео и Жулиета»; «операта за героизма на съветския човек» «А утрините тук са тихи»; Мария Нансен от окръжната школа по изкуствата в Благоевград; жени в Художествената галерия в Пазарджик; девойки в народна носия, танцуващи на празника на минералната вода в Бан-

ка. Другите женски образи са от лирични фотоимпресии: «Полезна и приятна почивка», представяща усмихнати девойки сред природата; девойки берящи рози в Казанлък; девойки, берящи череша в Кюстендил, «Любопитство» - дядо и **внуче**» на селска пейка /внучето е от женски пол /. Друга серия снимки и репортажи представя жени от текстилните комбинати в София, Пловдив, Тевен, Кърджали, Плевен – „**инициатори** на многомашино обслужване”.

Лауреатите на Димитровска награда, отваряща пътя към привилегиите на висшата номенклатура са 19 мъже и 1 жена /22 юни/.

За женската еманципация в реалния социализъм най- красноречиво говори броят от 17 юни, който публикува обширен репортаж от Първата сесия на Народното събрание. Снимката на Президиума на Народното събрание представя 54 мъже и 7 жени. Публикувани са и списъците на членовете на висшите управленски органи - Държавния и Министерския съвет: Държавен съвет – 1 председател, 4 заместника и 1 секретар само мъже, членове: 16 мъже и 5 жени. Министерски съвет – 29 мъже и 2 жени.

Дискурсният анализ както и статистическите данни говорят недвусмислено за декоративната роля на жените в мъжкия свят на реалния социализъм. Комунистическият култ към маскулинизирани герои и труженици отстъпва място на социалистическата умора и идеологически формализъм. Ролите на мъжете и жените, както и на старите и младите все повече се разграничават, очертавайки нов патриархализам – възрастни политически мъже – политически бащи на нацията от средната и висша номенклатура, млади мъже, свързани с технологиите, индустрията, града, млади и не толкова млади жени – ударнички в селското стопанство, текстилната и хранителна индустрия, деятелки в образованието и изкуството. Младите жени все по-често се появяват в народни носии сред природен ладшафт в ролята на хранителки на родната селска традиция. Употребата на деятелните съществителни показва ниския престиж както на женския физически труд, така и на социалното майчинство и женското изкуство въпреки изобретяването на благозвучните новодуми от м.р. – търговски работник, завеждащ овощарско звено, деятел на говедовъдството или културата, просветата и изкуството и пр., които се опитват да повишат престижа им. Въпреки официалната пронаталистична политика личния опит на жените майки и съпруги е напълно премълчан. Мълчат интелектуалките, жените професионалистки в науката, медицината, архитектурата, техниката, политиката. В декоративните идеологически рамки мълчат и отрудените жени на физическия труд.

Библиография:

Воденичаров 2007: П. Воденичаров, Социолингвистика, [Sotsiolingvistika], София.

Воденичаров 2012: П. Воденичаров, За уличниците, борците и звездите. Мъжественост и женственост в българската популярна преса и култура. [За ulichnitsite, bortsite i zvezdite], Сп. Балканистичен форум, кн. 2, 2012.

Fairclough 1995: N. Fairclough. Critical discourse analysis: the critical study of language, London.

Woolard, 1998: K. A. Woolard. Language theory as a field of inquiry. In: Language ideologies: practice and theory, Oxford.